

УДК 349.6;341.1; 340.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.28>

ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ І ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМАТИВІВ ЯКОСТІ ДЛЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Уberman В.І.,

*кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії формування та регулювання якості вод,*

Науково-дослідна установа

«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»

Міндовкілля України

ORCID: 0000-0002-2807-7937

e-mail: vlad.uberman@gmail.com

Васьковець Л.А.,

кандидат біологічних наук, професор,

професор кафедри безпеки праці та навколишнього середовища

НТУ «Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0002-7373-7113

e-mail: ludmilavaskovets2@gmail.com

Уberman В.І., Васьковець Л.А. Понятійно-термінологічні особливості і правовий зміст екологічних нормативів якості для водних об'єктів в Україні та ЄС.

У статті досліджується відповідність українського та європейського водних законодавств в частині правових інструментів – нормативів визначення, оцінювання екологічного стану та регулювання якості поверхневих вод. Такі інструменти входять до головних еколого-правових інститутів цих законодавств. Актуальність дослідження визначається переходом українського водного законодавства у фазу практичного забезпечення реалізації європейського менеджменту річковими басейнами. Використання зазначених правових інструментів повинно передбачатися в перших українських планах управління річковими басейнами. Метою статті є визначення термінологічної коректності й поняттєвої відповідності екологічних нормативів для забезпечення українських планів управління річковими басейнами європейськими відповідниками (або аналогами) законодавчих засобів боротьби із погіршенням екологічного стану і забрудненням поверхневих вод, зокрема внаслідок впливу точкових джерел. Дослідження ґрунтується на порівняльному аналізі законодавчих вимог українського та європейського водних законодавств. Виявлено численні невідповідності, які перешкоджають гармонізації законодавств. Найзначніша з них стосується нещодавно створеної за екосистемним підходом української бази нормативів екологічного та хімічного стану (та відповідних класифікацій) масивів поверхневих вод. Ці нормативи мають істотні термінологічні некоректності та невідповідності водному законодавству України в частині поняття екологічного нормативу якості води. Визначено, що європейський термін та поняття екологічних стандартів якості не відповідає українському поняттю екологічного нормативу якості води і не дозволяє без змін у законодавстві імплементувати європейське регулювання скидання забруднювальних речовин. Крім того, створюються значні перешкоди дотриманню вимог українського законодавства у сфері питної води та питного водопостачання. Зазначено, що принцип побудови українського аналога європейської системи нормативів ускладнює політику загальнодержавної уніфікації діяльності у сферах екологічної безпеки та господарського користування водними екосистемами.

Ключові слова: екологічне та водне законодавство України, водне законодавство ЄС, екологічний стан води, якість води, регулювання скидання забруднювальних речовин, методи оцінювання екологічного стану.

Uberman V.I., Vaskovets L.A. Conceptual and terminological features and legal content of environmental quality standards for water bodies in Ukraine and EU.

The article investigates the compliance of Ukrainian and European water legislation in the part of legal instruments, which are the standards for determining, for assessing the ecological status and for regulating the quality of surface waters. Such instruments are included in the main environmental and legal institutions of these legislations. The relevance of the study is determined by the transition of Ukrainian water legislation to the phase of practical support for the implementation of European river basin management. The use of these legal instruments should be envisaged in the first Ukrainian river basin management plans. The purpose of the article is to determine the terminological correctness and conceptual conformity for standards of environmental regulating to ensure that Ukrainian river basin management plans are provided with European equivalents (or analogues) of legislative means to combat environmental status degradation and for surface water pollution, in particular, as a result of the impacts of point sources. The study is based on a comparative analysis of the legal requirements of Ukrainian and European water legislation. Numerous inconsistencies have been identified that impede the harmonization of the both legislations. The most significant of these inconsistencies concerns the recently created Ukrainian ecosystem-based framework of environmental and chemical standards (and corresponding classifications) for surface water bodies. These standards have significant terminological inconsistencies and inconsistencies with the water legislation of Ukraine in terms of the concept of environmental water quality standards. It is determined that the European term and concept of environmental quality standards does not correspond to the Ukrainian concept of the environmental water quality standard and does not allow implement of European regulation of pollutant discharges without changes in legislation. In addition, find inconsistencies create significant obstacles to compliance with the requirements of Ukrainian legislation in the field of drinking water and drinking water supply. It is noted that the principle of building a Ukrainian analog of the European system of environmental quality regulations complicates the policy of nationwide unification of activities in the areas of environmental safety and economical use of aquatic ecosystems.

Key words: environmental and water legislation of Ukraine, water legislation of the EU, ecological status of surface water, water quality, pollutant discharges regulation, environmental assessing methods.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні попри воєнний стан, бойові дії, необхідність відновлення господарства та економічну скруту, триває діяльність з наближення водного законодавства до *acquis* ЄС, принципів Організації економічного співробітництва та розвитку щодо водного врядування в річкових басейнах, у прибережних і морських водах. Саме досягнення результатів у цих напрямках передбачено стратегічними цілями засадничого документа державної політики «Водна стратегія України на період до 2050 року» (ВСУ) [1]. Зокрема, найближчими завданнями за ціллю 5 ВСУ є: «проведення системного аналізу водного законодавства щодо його узгодженості з вимогами законодавства ЄС та цілями сталого розвитку для успішної реалізації цієї Стратегії» та «впровадження з 1 січня 2025 р. планів управління річковими басейнами ...». У ВСУ зазначено, що «... до 1 серпня 2024 р. передбачено затвердження Кабінетом Міністрів України 9 планів управління річковими басейнами ...» [1]. Українські законодавчі вимоги до планів управління річковими басейнами (ПУРБ) викладено у ст. 13-2 Водного кодексу України (ВКУ) [2]. Одночасно здійснюється впровадження в Україні європейської системи визначення, оцінювання стану та регулювання якості вод. Головні правові інструменти боротьби із забрудненням водних об'єктів та впливу на якість вод, передбачені у директивному документі [3], конкретизуються в переліку програм (планів) для району річкового басейну (чи суббасейну) в заходах, спрямованих на зменшення забруднення органічними, біогенними, небезпечними речовинами. До найбільш поширених та дієвих з відповідних правових інструментів належать визначені у ст. 35 ВКУ «нормативи в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів». Ця категорія нормативів, зокрема, включає: нормативи екологічної безпеки водокористування (ГДК), *екологічний норматив якості води* масивів поверхневих та підземних вод (ЕНЯВ), нормативи гранично допустимого скидання забруднювальних речовин (ГДС). Для реалізації ПУРБ найбільш важливими є норматив ЕНЯВ поверхневих вод та нормативи ГДС для стаціонарних точкових джерел. Саме ними визначаються та регулюються допустимі рівні вмісту та надходження забруднювальних речовин (ЗР) у водні об'єкти. Зазначені категорії нормативів входять до складу українського комплексного

еколого-правового інституту оцінки якості води та її регулювання (ОЯВР) водного законодавства, а нормативи ГДК та ГДС – до підінституту регулювання скидання ЗР (РСЗР) [4, 5]. На шляху наближення до *acquis* ЄС в Україні відповідно до ч. 4 ст. 21-1 ВКУ у травні 2024 р. було затверджено «*екологічні нормативи якості води для визначення екологічного стану масиву поверхневих вод*» (ЕНЯВС). Саме за цими ЕНЯВС, які вважаються відповідниками європейських екологічних стандартів якості (ЕСЯ), мають визначатися цільові вимоги, а отже й очікуваний ефект правового регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) у поверхневій воді України.

Загальною проблемою, яка підлягає вирішенню, є *визначення понятійно-термінологічної відповідності українського та європейського водних законодавств в частині правових інструментів, призначених для запобігання забрудненню поверхневих вод точковими джерелами ЗР шляхом використання у ПУРБ нормативів ЕНЯВС та ЕСЯ*. Складність цієї проблеми посилюється відсутністю затверджених українських перекладів джерел європейського права, на які посилається дана стаття.

Мета дослідження. Дослідження спрямовано на визначення термінологічної коректності й поняттєвої відповідності правових інститутів ОЯВР та РСЗР українського та європейського водних законодавств для забезпечення українських ПУРБ правовими інструментами й заходами боротьби із забрудненням поверхневих вод, подібними європейським.

Стан опрацювання проблематики, аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні вимоги щодо встановлення нормативними інструментами правового режиму екологічної безпеки водних об'єктів, механізму ОЯВР і РСЗР у спеціальному водокористуванні, досліджувалися відомими вченими-правознавцями В.І. Андрейцевим, А.П. Гетьманом, Н.Р. Кобецькою, Н.Р. Малишевою, Ю.А. Красновою, А.К. Соколовою, Ю.С. Шемшученком, М.В. Шульгою та ін. Стислий аналіз українських принципів екологічного нормування виконано Чопко Х.І. [6].

У сучасних еколого-правових дослідженнях, зокрема Суєтнова Є.П., екосистемний підхід визнається «квінтесенціальним принципом екологічного права» ([7]). Ним же стверджується, що наразі «в сучасній еколого-правовій доктрині немає чіткого й однозначного розуміння принципу екосистемного підходу та його місця серед інших принципів екологічного права» [7, с. 109]. Можна вважати, що у сучасному українському правовому полі «екосистемний підхід» з боку регулювального впливу на якість води представлено лише вимогами екологічної безпеки та деякими інструментами, зокрема, екологічними нормативами ЕНЯВ і ЕНЯВС, які входять до складу ОЯВР.

Найбільше значення для предмета даної статті мають дослідження особливостей екосистемного підходу у правовідносинах щодо водних об'єктів, їх використання, охорони та відновлення, виконані Черкашиною М.К. (Maryna Cherkashyna). В її статті [8] йдеться про недоліки водного законодавства України, які спричиняються ігноруванням екосистемного підходу і перешкоджають імплементації європейського права у національне водне законодавство, стверджується, що позбавлення таких недоліків вимагає прийняття нової редакції ВКУ. Зазначено, що задля подальшої гармонізації законодавства України та ЄС у сфері охорони водних ресурсів та забезпечення їх якості «необхідно розробити нові нормативно-правові акти та вдосконалити діючі відповідно до вимог, встановлених європейським законодавством». У статті [9] пропонується виділити екологічні системи як самостійний об'єкт екологічних правовідносин, що потребує прийняття більш деталізованих положень, спрямованих на охорону екологічних систем, їх використання та відновлення. Першим кроком у зазначеному напрямі може бути *впровадження європейських правових інструментів оцінки та регулювання екологічного стану водних об'єктів, що вимагає дослідження особливостей застосування таких інструментів в Україні*. Отже, на шляху гармонізації з екологічним законодавством ЄС та впровадження екосистемного регулювання невіршеною частиною загальної проблеми є поняттєва відповідність ЕНЯВ, ЕНЯВС та ЕСЯ у водних законодавствах України та ЄС.

Специфіка воєнного часу ускладнює регулювання екологічних правовідносин і відвертає соціальну увагу від охорони екологічних систем. Антонюк У.В. [10] дійшла висновків що в умовах війни зменшуються можливості використання наявних природних ресурсів, а державні інституції не в змозі забезпечити ефективний захист екологічних прав громадян. *Виникає необхідність змін механізмів екологічних правовідносин, дерегуляції природноресурсних відносин та спрощення спеціального природокористування*. Тобто воєнні дії в Україні зменшують можливості держави у забезпеченні нею прав, гарантованих ч. 1 ст. 50 Конституції України. Тієї ж думки дійшли й автори даної статті [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні зобов'язання України щодо наближення до водного законодавства ЄС, директивні документи та державні плани вимагають якомога скорішої актуалізації та правової інструменталізації у національному законодавстві загальних принципів екосистемного правового регулювання ЄС. Слід зазначити, що в головному джерелі європейського водного законодавства – Водній рамковій директиві ЄС (ВРД) [11, art. 2(35)], зроблено перші кроки на шляху реалізації екосистемного принципу і використано термін ЕСЯ (*environmental quality standard*) без вказівки на його обмеження лише водою, що точніше відповідає визначенню цього терміну та природооб'єктним стосункам: вода, осад, біота, захист здоров'я людини та довкілля. Одна з найбільших у ВРД за обсягом тексту статей (11, art. 4) стосується саме екологічних цілей (*environmental objectives*). Відмінність українського терміну ЕНЯВ від ЕСЯ може породжувати певну плутанину. Наразі **європейські екологічні стандарти якості (ЕСЯ) стосовно водних об'єктів слід розглядати як найбільш ефективні та дієві правові інструменти екосистемного регулювання** правовідносин у сфері охорони (оцінки стану) та використання водних ресурсів, зокрема щодо скидання ЗР.

У структурі механізму правового регулювання спеціального водокористування зі скиданням ЗР українські нормативи якості води ГДК підінституту РСЗР є формально подібними європейським ЕСЯ, а нормативи лімітування скидів – ГДС, попри принципові змістовні відмінності, мають європейськими відповідниками граничні величини скидів (ГВС) (*emission limits values* [11, art. 2(40)]). Еколого-політичну роль пари українських нормативів ГДК – ГДС підкреслено у [12, с. 231], де зазначено, що у сучасній Україні «взаємозв'язок двох груп екологічних нормативів (ГДК та ГДС) [вставка у дужках авторів: – В.У., Л.В.] фактично має визначати екологічну політику в кожному конкретному регіоні, а отже, із необхідністю має впливати на соціально-економічну ситуацію як у країні у цілому, так і в регіоні зокрема». Крім того, норматив ГДС визначає правомірність господарської поведінки водокористувачів [13, с. 95)]. На сучасному етапі наближення до **acquis для цілей ПУРБ замість регіонів слід розглядати водні басейни (суббасейни) та масиви вод, замість ГДК – ЕНЯВ та ЕНЯВС, а замість ГДС – ГВС.** Загальний еколого-правовий зміст та взаємозв'язок європейських нормативів ЕНЯ та ГВС розглянуто у статті [14].

Адміністративно-правова категоризація українського терміну ЕНЯВ як «екологічного нормативу якості води масивів поверхневих ... вод» (ст. 35 ВКУ) викликає значні непорозуміння та невідповідності у порівняннях джерел українського та європейського екологічного законодавства. В останніх використовується термін «екологічний стандарт якості» [11, art. 2(35)]. Аналіз лексичного значення слів «норматив» та «стандарт» на підставі загальноновизнаного в юридичній практиці тлумачного словника [15, с. 1383] дозволяє визнати, що обидва слова можуть використовуватися в українських джерелах у відповідному екологічному контексті. Але використання терміну «норматив» у рамковому джерелі українського екологічного права Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ЗУПОНПС) [16, ст. 33] і відсутність у ньому терміну «стандарт» надають перевагу першому з них.

З іншого боку, за визначенням у ст. 1 ВКУ «екологічний стан масиву поверхневих вод – інтегрований показник якості масиву поверхневих вод, що визначається за біологічними, гідроморфологічними, хімічними та фізико-хімічними показниками». За джерелом [15, с. 500] «ІНТЕГРОВАННИЙ, -а, -е. Оснований на об'єднанні, інтеграції; комплексний». Тобто ЕНЯВ в ОДНИНІ повинна відповідати МНОЖИНА показників. Крім того, у ст. 35 ВКУ визначено, що ЕНЯВ у формі ОДНИНІ стосується, зокрема, «масивів поверхневих ... вод», а у ч. 1 ст. 37 ВКУ чітко зазначено, що ЕНЯВ використовується для «оцінки екологічного та хімічного станів масиву поверхневих вод ... та визначення комплексу водоохоронних заходів». Там же визначено, що ЕНЯВ «містить науково обґрунтовані значення концентрацій забруднюючих речовин та показники якості води (загальнофізичні, біологічні, хімічні, радіаційні)». Цим додатково підтверджується, що ОДИН ЕНЯВ віддзеркалює декілька значень концентрацій РІЗНИХ ЗР та характеристик якості води РІЗНОЇ ПРИРОДИ. Тобто **ЕНЯВ має багатоконпонентну структуру визначення і його слід розглядати, як єдиний цілісний показник**, що цілком кореспондується зі ст. 35 ВКУ, де всі нормативи визначаються у множині, лише ЕНЯВ – в однині. Так само слід ставитися і до зв'язку у ст. 38 ВКУ нормативів ГДС для РІЗНИХ ЗР та ОДНОГО ЕНЯВ. Отже, можна дійти висновку, що ЕНЯВ перетворює набори різних ЗР та характеристик в один показник. Своєю чергою (за ст. 21-1 ВКУ), інтервали значень ЕНЯВ використовуються для вербальної характеристики (класифікації) цілей якості (ЦЯ), а також для визначення екологічного та хімічного станів масивів вод. Засобом

досягнення необхідного ЕНЯВ, а отже і ЦЯ, за ст. 38 ВКУ серед іншого є нормативи ГДС. Тобто український ЕНЯВ у загальному випадку не є концентрацією певної ЗР. З викладеного випливає, що **ЕНЯВ слід вважати головним правовим інструментом українських ОЯВР і РСЗР.**

Термін ЕНЯВ крім водного законодавства також використовується законодавством у сфері питної води та питного водопостачання. У ч. 1 та ч. 2 ст. 29 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» (ЗУППВТПВ) [17, ст. 29] серед нормативів у сфері питної води та питного водопостачання зазначено про «екологічні нормативи якості води джерел питного водопостачання» у МНОЖИННІЙ формі. Але у ч. 4 та ч. 5 ст. 29 ЗУППВТПВ вже йдеться про «екологічний норматив якості води джерел питного водопостачання, який містить науково обґрунтовані допустимі значення забруднюючих речовин і показники якості води», в ОДНИНІ. Використання двох різних лексичних форм в одній статті закону щонайменше є свідченням його термінологічної некоректності. Також визначається, що «Екологічний норматив якості води в джерелах питного водопостачання встановлюється з урахуванням вимог державних гігієнічних та протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері екологічної безпеки» [17, ч. 4 ст. 29]. Відсутність посилання на такий самий термін ЕНЯВ у ВКУ створює юридичну колізію, причиною якої є спроба у ЗУППВТПВ окремо і незалежно від ВКУ наблизитися до вимог ВРД в частині врахування змісту європейського терміну «захищених зон», використаному у статтях 4, 6 – та у додатку IV Директиви Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики (ВРДУ) [18].

Щодо інструменту лімітування складу і властивостей поверхневих вод європейського водного законодавства у [11, ст. 2(35)] визначено: «*Environmental quality standard means the concentration of a particular pollutant or group of pollutants in water, sediment or biota which should not be exceeded in order to protect human health and the environment*». Визначення перекладається як: «Екологічний стандарт якості означає концентрацію конкретної забруднювальної речовини або групи забруднювальних речовин у воді, осадах або біоті, яку не можна перевищувати з метою захисту здоров'я людини та навколишнього середовища» [переклад авторів: – У.В., В.Л.]. Другий складник цього визначення «*group of pollutants*» стосується ЗР, які позначаються спільною (збиральною групою) назвою щодо їх складу або властивостей. Прикладом такої групи може слугувати визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я [19]: «Діоксини є забруднювальними речовинами навколишнього середовища. Вони належать до <...> групи небезпечних хімічних речовин, відомих як стійкі органічні забруднювачі (СОЗ)» [переклад авторів: – У.В., В.Л.]. Термін «*Environmental quality standard*», використаний в англійському оригіналі має різні українські переклади й наразі залишається неуніфікованим. Найбільш досконалим, на наш погляд, є перший переклад ВРД, виконаний В.Р. Лозанським у 2006 р., де використано термін «екологічний стандарт якості». У тексті цього не затвердженого перекладу європейського джерела [11] йдеться про «стандарт якості довкілля». Ще один переклад, виконаний колективом науковців та профільних фахівців [20], майже збігається з першим. Про відмінність між категоріями лексичних інструментів «стандарт» та «норматив» зазначено вище. Дана стаття базується на європейському визначенні: «**Екологічний норматив якості – це концентрація окремої забруднювальної речовини або групи забруднювальних речовин у воді, осаді чи біоті, яку не можна перевищувати з метою охорони здоров'я людини і довкілля**». З наведеного визначення випливає, що європейський ЕСЯ є значенням концентрації ОКРЕМОЇ ЗР або групи ЗР зі спільною збиральною назвою, тобто дійсної позитивної величини.

На шляху наближення до *acquis* ЄС в Україні нещодавно розроблено і викладено у підзаконному нормативно-правовому акті (ПНПА) [21] сукупність речовинних нормативів, яку названо «Екологічні нормативи якості води для визначення екологічного стану масиву поверхневих вод» і які (за ст. 35 ВКУ) повинні належати категорії нормативів «в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів» та стати відповідником окремого «екологічного нормативу якості води масивів поверхневих ...» (за ст. 37 ВКУ). Відповідні нормативи далі позначаються аббревіатурою ЕНЯВС. У наказі про затвердження зазначено, що наказ затверджено відповідно до статей 21-1, 35, 37 ВКУ, але навіть назва цього документа не відповідає визначенню ВКУ. З тексту зазначеного ПНПА випливає, що наразі ЕНЯВС встановлено для 48-и хімічних речовин (або груп хімічних речовин): синтетичних – 41, та несинтетичних – 7. Для кожної речовини у стовпчику для значень (у мг/дм⁻³) може міститися два види концентрації певної ЗР: відповідне

«ЕНЯ» та «*PNEC* – прогнозована концентрація без ефекту». Друге значення для кожної з 48 речовин відсутнє, що не дозволяє зрозуміти зміст ПНПА. Ця обставина, а також те що ЕНЯВС у [21] вочевидь не є інтегрованим показником, змушує визнати **невідповідність ЕНЯВС, наведених у [21], вимогам ВКУ.**

Майже у той же час внаслідок великої й плідної роботи з метою введення в українське водне законодавство європейської системи оцінювання стану якості вод наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів № 332 від 01.04.2024 внесені зміни у ПНПА (Методика) [22]. У наказі про затвердження визначено, що наказ розроблено відповідно до п. 10-5 ст. 15 та ст. 21-1 ВКУ. Слід зазначити, що в Методиці використовуються два терміни: законодавчий термін ЕНЯВ із ВКУ та новий законодавчо невизначений термін «екологічний норматив якості» (ЕНЯ), що створює значні перешкоди й викликає непорозуміння. Зокрема, у п. 9 розділу II Методики визначено, що на основі ЕНЯВ (можливо тут йдеться про ЕНЯС, а не про ЕНЯВ із ВКУ) «встановлюються граничні значення для класів екологічного стану масиву поверхневих вод: для біологічних показників – для п'яти класів, що відповідають екологічним станам «відмінний», «добрий», «задовільний», «поганий» та «дуже поганий»; для хімічних та фізико-хімічних показників – для трьох класів, що відповідають екологічним станам «відмінний», «добрий» та «задовільний»; для специфічних синтетичних та несинтетичних забруднюючих речовин у межах хімічних та фізико-хімічних показників – для двох класів, що відповідають екологічним станам «добрий» та «задовільний»». Але треба зауважити, що **ОДИН інтегрований показник ЕНЯВ не може КОРЕКТНИМ ЧИНОМ забезпечити виконання зазначеного встановлення. Можна лише припустити, що у Методиці європейський термін ЕСЯ помилково вважається відповідником українського ЕНЯВ.**

Механізм європейського РСЗР насправді реалізується шляхом комбінованого підходу до точкових джерел надходження ЗР у поверхневі води [11, art. 10 (3)], а також шляхом обмеження скидання (емісії) пріоритетних ЗР [11, art. 1 (30)(40)] за значеннями ЕСЯ, який є європейським відповідником ЕНЯВ у ВКУ. У наказі про затвердження Методики зазначено, що ЕНЯВ стосується не тільки сфери нормування в галузі використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів, а й сфери контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів, а саме моніторингу вод.

Невідповідність терміну ЕНЯВ у ВКУ терміну ЕСЯ у ВРД впливає не тільки на РСЗР, а й на визначення екологічного стану вод в ОЯВР. У ВРД [11, art. 2 (22)] визначено, що «*«Good ecological status» is the status of a body of surface water, so classified in accordance with Annex V*», тобто «Добрий екологічний стан є станом масиву поверхневих вод, так класифікованому за Додатком V» [переклад авторів: – У.В., В.Л.]. Додаток V, який зокрема стосується стану поверхневих вод, містить численні посилання на ЕСЯ та вказівки щодо їх визначення та використання. У ВРД [11, art. 2 (24)] визначено, що саме за певною СУКУПНІСТЮ ЕСЯ щодо окремих ЗР визначається «добрий хімічний стан поверхневої води» масиву поверхневих вод. Ця вимога і її українські відповідники реалізовані у Методиці та у тридцяти одному додатку до неї. Серед іншого у додатку 28 наведено ЕНЯ для визначення хімічного стану масиву поверхневих вод. Цей додаток до Методики включає 51 хімічну речовину (групи хімічних речовин). З тексту випливає, що ЕНЯВС в частині хімічних речовин мав би містити ТРИ, а не один, нормативи (критерії) для кожної ЗР, які у загальному випадку визначаються як: середньорічна концентрація (ЕНЯСР), мкг/дм³; максимально допустима концентрація (ЕНЯМАХ), мкг/дм³; концентрація у біоті (живі водні організми). Сукупність таких речовинних нормативів (критеріїв) ані за їх номенклатурою, ані за критеріальними значеннями не збігається з наведеним у переліку хімічних речовин [21]. Інтеграція нормативів (критеріїв) та їх перетворення у класи для визначення стану води відбувається на подальших етапах виходячи з первинних критеріїв і здійснюється відповідно до простих статистичних (максимум або мінімум) та логічних операцій. Перехід від сукупностей окремих ЕСЯ до вербальних оцінок стану води здійснюється за інтервальними класифікаціями та відповідними встановленими інтервалами граничними значеннями речовинних показників, без додаткових розрахунків. Отже, порівняння двох важливих документів [21] і [22] свідчить, що змістовна невідповідність європейського терміну **ЕСЯ українському законодавчому терміну ЕНЯВ впливає на реалізацію в Україні європейської системи ОЯВР та РСЗР.**

За Методикою головною еколого-правовою особливістю сучасних українських ЕНЯВС є їх типоспецифічність. Це означає, що «Класифікація екологічного стану розробляється для кожного типу масиву поверхневих вод окремо ... » [22, р. II, п. 9], а саме, для різних типів водних об'єктів

категорій «річки», «озера», «перехідні води», «прибережні води». До типів масивів належать, наприклад, т. зв. екорегіони за встановленим поділом української території. Найбільша кількість різних типів масивів вод належить категорії «річки» – 55 типів. З політичного погляду це означає, що *загальнодержавна уніфікація екологічної політики щодо господарського користування водними екосистемами та їх властивостями на базі прийнятої у [22] екологічної класифікації є практично неможливою*. Протилежним цьому є організація української природоохоронної політики у сферах, які ґрунтуються на нормативах екологічної безпеки користування водними об'єктами людиною. Показовим прикладом може бути ЗУПОНПС [16, ч. 4 ст. 33], де серед вимог до екологічних нормативів визначено: «Нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього є єдиними для всієї території України». *Саме ця еколого-політична вимога спрямована на забезпечення однакових умов екологічної безпеки в межах держави й забезпечує рівність відповідних прав для всіх водокористувачів*. На відміну від цього зазначена *специфічність сприяє дезінтеграції державної політики екологічної безпеки водокористування*.

Використання ЕНЯВ як відповідника європейського поняття ЕСЯ в українському механізмі РСЗР викликає значні проблеми через законодавчі неузгодженості. У головному нормативно-правовому акті щодо розроблення нормативів ГДС (Порядок) [23] зроблено спробу поєднати цільові вимоги до мети ЕНЯВ, визначені у ВКУ та у ЗУППВТПВ. У п. 3 Переліку вимагається: «Нормативи ГДС забруднюючих речовин встановлюються з метою поетапного досягнення екологічного нормативу якості води водних об'єктів, тобто науково обґрунтованих значень концентрації забруднюючих речовин та показників якості води (загальнофізичні, біологічні, хімічні, радіаційні) і санітарно-гігієнічних норм у місцях розташування джерел водопостачання та водокористування, для забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини та водних екосистем, досягнення / підтримання «доброго» екологічного та хімічного стану масивів поверхневих вод, а також «доброго» екологічного потенціалу штучних або істотно змінених масивів поверхневих вод». Така надмірно складна й еkleктична мета є компіляцією вимог ст. 21-1, ч. 1 ст. 38, ч. 1 ст. 37 ВКУ, ч. 3 ст. 33 ЗУПОНПС та ч. 2 ст. 29 ЗУППВТПВ. У зв'язку з цим виникають питання про можливість досягнення логічного змістовного поєднання зазначених цілей та одночасного дотримання відповідних критеріїв шляхом використання одного правового інструменту – нормативів ГДС. Можна припустити, що відповіді будуть негативними.

В українському нормативному документі охорони вод [24, п. 8] визначено: «Контрольний створ, у якому мають дотримуватися санітарно-гігієнічний та рибогосподарський нормативи якості води, визначається <...> не нижче 500 метрів від місця скидання зворотних вод на ділянках водних об'єктів, які використовуються для задоволення питних і господарсько-побутових потреб, на відстані одного кілометра вище від найближчого за течією пункту водокористування, а на водоймах – в радіусі одного кілометра від пункту водокористування». Це означає, що у загальному випадку санітарно-гігієнічні та рибогосподарські нормативи ГДС в контрольних створах можуть не відповідати ЕНЯВ, які визначаються за вимогами Методики [22]. Зазначена розбіжність *створює колізії між двома видами цільових екологічних та господарських вимог* для визначення нормативів ГДС, а отже, перешкоджає реалізації українського РСЗР. Також слід взяти до уваги, що українське законодавче визначення терміну «забруднення» принципово відрізняється від європейського, що визначено авторами даної статті [25].

Висновки й перспективи подальших досліджень. У 2024 р. в українському водному законодавстві закінчено створення відповідної нормативно-методичної бази й повинна здійснюватися оцінка стану якості вод та регульовальний вплив на її якість за екосистемним підходом, подібно європейському законодавству. Головні еколого-правові механізми й інструменти реалізації відповідних правовідносин належать еколого-правовому інституту ОЯВР і його підінституту РСЗР. Таке наближення до європейського водного законодавства вимагає термінологічної коректності й поняттєвої відповідності зазначеного інституту. Ключовими елементами екосистемного підходу є його головні інструменти – нормативи ЕНЯВ у ВКУ та ЕСЯ у ВРД відповідно.

Український ЕНЯВ є поняттєво обмеженим лише водою та формально відмінним від ЕСЯ (норматив vs стандарт), що може породжувати певну плутанину у плануванні та реалізації заходів ПУРБ. Найголовнішою змістовною відмінністю ЕНЯВ від ЕСЯ є інтегрований (комплексний) характер першого терміну стосовно хімічних та інших показників стану води, що вимагає наявності лише одного нормативу ЕНЯВ для певного масиву вод. Тобто український ЕНЯВ за визначенням

ВКУ спрямовано одразу на загальну характеристику стану води в цілому, а не на окремі компоненти та показники її стану і якості. За цією ознакою українське законодавче визначення ЕНЯВ не відповідає європейському визначенню ЕСЯ і не дозволяє імплементувати європейське регулювання скидання пріоритетних ЗР. Позбавитися зазначених невідповідностей можна шляхом внесення змін у ВКУ. Термін ЕНЯВ також використовується в ЗУППВТПВ, де його невідповідність ЕСЯ збільшується порівняно з ВКУ через додаткову вимогу урахування «державних гігієнічних та протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів».

В українських ПНПА, змінених лише у 2024 р., зроблено спробу виправити наслідки зазначеної змістовної невідповідності у практичній діяльності шляхом застосування нормативів, подібних до європейських ЕСЯ. Внаслідок цього без внесення змін у ВКУ методичними документами було затверджено ЕНЯВС, зміст яких не відповідає законодавчим визначенням ВКУ та ЗУППВТПВ. Крім того, типоспецифічність затверджених ЕНЯВС стосовно характеристик масивів вод, на які здійснено поділ водних об'єктів, перешкоджає загальнодержавній уніфікації екологічної політики у сферах екологічної безпеки та господарського користування водними екосистемами і їх властивостями.

Перспективними напрямками подальших досліджень є визначення в українському водному законодавстві правових особливостей поділення ЗР на європейські категорії основні, пріоритетні (включаючи небезпечні) та специфічні, а також імплементация європейського поняття «захищених зон», особливо для умов повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Водна стратегія України на період до 2050 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9.12.2022 р. № 1134-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
2. Водний кодекс України: від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. ВВР. 1995. № 24. Станом на 19.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (затв. Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
4. Уberman В., Васьковець Л. 2023. Поняття «забруднення» у водному законодавстві України і ЄС та вимоги повоєнної екологічної безпеки. *Law. State. Technology*, 2, С. 16–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2023-2-3> (дата звернення: 22.08.2024).
5. Уberman В.І., Васьковець Л.А. 2024. Принципи і механізми європейського й українського правового регулювання скидання пріоритетних забруднювальних речовин. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 35 (74). № 3. С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/13> (дата звернення: 22.08.2024).
6. Чопко Х.І. 2019. Окремі правові аспекти екологічного нормування в Україні та шляхи його вдосконалення. *Право і суспільство*. № 6. С. 184–189. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-31> (дата звернення: 22.08.2024).
7. Суєтнов Є.П. 2020. До питання про визнання екосистемного підходу квінтесенціальним принципом екологічного права. *Проблеми законності*. Вип. 149. С. 92–113. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.201995> (дата звернення: 22.08.2024).
8. Cherkashyna, M. 2024. Ecosystem Approach as the Basis of Water Legal Relations in Ukraine. In: *The Palgrave Handbook of Environmental Policy and Law*. Palgrave Studies in Sustainable Futures. Palgrave Macmillan, Cham. Living reference work entry. First Online: 13 June 2024. Pp. 1–9. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-30231-2_14-1 (дата звернення: 22.08.2024).
9. Cherkashyna, M. 2024. Environmental Policy of Ukraine in the Field of Water Legal Relations. In: *The Palgrave Handbook of Environmental Policy and Law*. Palgrave Studies in Sustainable Futures. Palgrave Macmillan, Cham. Pp. 1–12. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-30231-2_15-1 (дата звернення: 22.08.2024).
10. Антонюк У.В. Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. 2022. *Право та державне управління*. №3. С. 42 – 47. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.6> (дата звернення: 22.08.2024).

11. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj> (дата звернення: 22.08.2024).
12. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Вид-во «Юр. думка». 2005. 848 с.
13. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 352 с.
14. V.J. Inglezakis, S.G. Pouloupoulos, E. Arkhangelsky, A.A. Zorpas, A.N. Menegaki. Chap. 3 Aquatic Environment. 2016. In: Environment and Development. Basic Principles, Human Activities, and Environmental Implications. Elsevier B.V. Pages 137–212. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-62733-9.00003-4> (дата звернення: 22.08.2024).
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-ХІІ від 25 червня 1991 року. Станом на 29.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
17. Про питну воду та питне водокористування: Закон України № 2918-ІІІ від 10 січня 2002 року. Станом на 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
18. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року: станом на 31.10.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 22.08.2024).
19. World Health Organization. Dioxins. 29 Nov. 2023. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/dioxins-and-their-effects-on-human-health> (дата звернення: 22.08.2024).
20. Терміни та визначення водних Директив Європейського Союзу / С.О. Афанасьєв, В.С. Бабчук, О.В. Бонь та ін. К.: Інтерсервіс, 2015. 32 с. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1604.2969> (дата звернення: 22.08.2024).
21. Екологічні нормативи якості води для визначення екологічного стану масиву поверхневих вод. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 01 квітня 2024 року № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0789-24#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
22. Методика віднесення масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного та хімічного станів масиву поверхневих вод, а також віднесення штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 14 січня 2019 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-19#n115> (дата звернення: 22.08.2024).
23. Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та Перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 р. № 1100, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 13.12.2017 № 1091. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.08.2024).
24. Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1999 р. № 465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.06.2024).
25. Уberman В., Васьковець Л. 2020. Проблеми імплементації базових європейських екологічних понять у водне законодавство України. *Юридичний вісник*, № 1. С. 237–245. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1617> (дата звернення: 24.06.2024).